

Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Simpozijum o srednjovjekovnom Katunu (održan 24. i 25. novembra 1961.)

Filipović, Milenko S.

1963

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/items/78dc4b0d-0108-4840-80ef-6a41872d5d5a>

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/>

НАУЧНО ДРУШТВО СР БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

ПОСЕБНА ИЗДАЊА

КЊИГА II

ОДЈЕЉЕЊЕ ИСТОРИЈСКО-ФИЛОЛОШКИХ НАУКА

КЊИГА I.

Уредник

МИЛЕНКО С. ФИЛИПОВИЋ,

редовни члан Научног друштва СР БиХ

СИМПОЗИЈУМ
О СРЕДЊОВЈЕКОВНОМ НАТУНУ
ОДРЖАН 24. и 25. НОВЕМБРА 1961. Г.

САРАЈЕВО

1963.

ДЕСАНКА КОВАЧЕВИЋ

СРЕДЊОВЈЕКОВНИ КАТУНИ ПО ДУБРОВАЧКИМ ИЗВОРИМА

Средњовјековни катун одавно привлачи пажњу истраживача и представља предмет живог научног интересовања. Свака научна обрада привреде и друштвених односа наших феудалних држава обавезно узима у обзир катуне и Влахе који су у њима настањени. Катун је исто тако недјељиво везан и за питање постанка племена. Управо око улоге и значаја катуна у формирању племена потпуно су се разишли историчари и етнологзи. Има још доста питања чија рјешења у већој или мањој мјери траже познавање средњовјековног катуна. Према томе, катун и његова организација стоје у основи важних историских проблема. Зато се проучавање средњовјековног катуна намеће као нужност без које се не могу схватити нити објаснити збивања и крупни историјски процеси из прошлости, па чак и садашњости наших народа.

Распрострањеност катуна на широким просторима Балканског полуострва јесте разлог што су се током времена на одређеним подручјима појавила посебна, локална обиљежја катуна. Због тога је до данас у историографији катун углавном проучаван парцијално по појединим областима, с разних становишта и на основу података различитог карактера. Нас овдје првенствено занима катун у залеђу Дубровника, то јест на херцеговачком подручју. У обзир долази искључиво дубровачка грађа. Њом се за ово питање први користио К. Жиречек и резултате свога истраживања изложио у посебном раду »Власи и Мавровласи у дубровачким споменицима«.¹) Уз нека нова разматрања, питање Влаха и њихових катуна К. Жиречек поново обрађује у својој »Историји Срба«.²) По исписима дра Ђ. Трухелке, П. Скок објављује нови

¹) С. Жиречек, Die Wlachen und Maurovlachen in den Denkmälern von Ragusa, Prag, 1879. Исто у преводу: Власи и Мавровласи у дубровачким споменицима, Зборник Константина Жиречека I, Београд, 1959.

²) К. Жиречек—Ј. Радонић, Историја Срба I и II, Београд, 1952, на више мјеста.

дубровачки материјал.³⁾ М. Динић посматра Влахе кроз призму њиховог учешћа у караванској трговини, веома важној по функцији у средњовјековној привреди.⁴⁾ У новије вријеме проучавањем херцеговачких катуна, нарочито у другој половини XV вијека, бави се Б. Харабак.⁵⁾ А и иначе, скоро свака студија рађена на дубровачким изворима, без обзира на проблем који третира, има понеки податак о Власима и њиховим катунима који може да буде од користи.

И овај рад представља један покушај да се на основу дубровачке, добрим дијелом нове и непознате грађе сагледају извјесне одлике средњовјековног катуна на херцеговачком подручју, у првом реду његов развој током дужег временског периода од XIII до средине XV вијека. То је само један од аспеката овог, иначе веома сложеног проблема. Остала питања, као што је попис свих катуна, одређивање њихове величине и слично, нису овдје узета у разматрање. Она треба тек да буду предмет посебних студија. Исто тако, поједини подаци чији садржај само понавља оно што је већ речено или се директно не односи на тему намерно су изостављени да не би оптеретили текст. То је потребно имати стално у виду и не тражити у овом раду сваку могућу вијест о одређеном катуну.

I

рајем XIII вијека почињу да раде дубровачки Нотаријат и Канцеларија, институције у којима се писмено фиксирало све оно што је било од значаја у јавном и приватном животу Дубровника. И већ у тим најстаријим књигама налазе се подаци о Власима који на овај или онај начин долазе у додир с Дубровчанима. Том приликом се обично као поближа ознака неког Влаха наводи име оца или брата: »Dobrosinus filius Bratosclauī, Dragosclauus Bogdani, Branisclauus de Negomir, Dobrosclauus frater dicti Branisclauī« итд.⁶⁾ Иначе је потребно посебно нагласити да се у то вријеме поријекло Влаха по неком катуну сасвим ријетко означава. Тако од двадесет шест помена Влаха у објављеним изворима⁷⁾ само је у три случаја назначена припадност одређеног Влаха једном одређеном катуну. Овај омјер потврђује тачност

³⁾ П. Скок, Чешка књига о влашком праву, ГЗМ XXX, Сарајево, 1918.

⁴⁾ М. Динић, Дубровачка средњевековна караванска трговина, ЈИЧ 3, 1937.

⁵⁾ Б. Храбак, Херак Вранеш, Годишњак Историског друштва БиХ VII, Сарајево, 1955; Б. Храбак, О херцеговачким влашким катунима према пословној књизи Дубровчанина Џивана Припчиновића, ГЗМ IX, Нова серија, Сарајево, 1956; Б. Храбак, Херцеговачки дукатници, Историски записи, св. 1—2, Цетиње, 1957.

⁶⁾ Г. Чремошник, Канцелариски и нотарски списи I (1278—1301), Посебно изд. САН Београд, 1932, бр. 323, 18. VIII 1283; бр. 339, 14. X 1283; бр. 399, 3. XII 1285. У наведеним примјерима пема презимена. Иначе у ово вријеме, патронимична имена, иако се јављају, нису још устаљена.

⁷⁾ Г. Чремошник, Канцелариски и нотарски списи; К. Јиречек, Власи и Мавровласи, на више мјеста.

горње констатације. Па ипак, сви ти подаци сувише су мало-бројни за извођење неких поузданих закључака о катуну и његовој физиономији крајем XIII вијека.

У дубровачким архивским књигама током XIV вијека из године у годину има све више и све чешће података о Власима. Они долазе из дубровачког ближег или даљег залеђа да склапају уговоре о превозу робе. Исто тако узимају стоку на чување или се баве појединачним продајама сточарских производа, у првом реду сира. Такође су врло честе тужбе против Влаха који су направили неки испад, опљачкали, озлиједили или преварили неког Дубровчанина. Том приликом, поред имена тужених, наводе се и имена Влаха свједока, и то често у знатном броју. Сви ови подаци о Власима своде се, ипак, само на помињање њихових имена, катуна и неког старјешине, те ни издалека нису богати појединостима као они из манастирских повеља. Исто тако, много тога што није имало значаја да се забиљежи остало је непознато. А потпуност и тачност појединих података зависи од прецизности и степена обавијештености самог писара. То се све мора имати стално у виду када се употребљава дубровачка грађа за питање средњовјековног катуна. Па ипак, ове ситне, појединачне и разасуте вијести, сложене у мозаик по једном одређеном систему, тек постају врло драгоцјен материјал за питање којим се бавимо.

Проучавање дубровачких података из XIV вијека показује да је поред имена и презимена неког одређеног Влаха готово увијек назначено којем катуну припада. Сасвим ријетко то није учињено, али се и у тим случајевима, на основу стилизације самог текста, може закључити да је ријеч катун омашком испуштена. Тако се на примјер 1376. године помињу »Moroblachi Valcassini Milatchouich«, а треба да стоји Власи »de catone Valcassini Milatchouich« или »Blachi de Grupsa Sudich«, умјесто »Blachi de catone Grupse Sudich«.») Ако се изузму још нека друга ситна одступања, означавање припадности Влаха једном одређеном катуну може се у дубровачким изворима сматрати општом појавом. Ова констатација намеће још један закључак: у XIV вијеку одређивање поријекла херцеговачких Влаха није везано за неки географски појам.

Имена катуна на херцеговачком подручју изведена су готово редовно од личног имена и презимена њиховог старјешине. Понекад је испуштено нарочито име или рјеђе презиме, да се оно другом приликом у потпуности назначи. Тако се у XIV вијеку јављају називи катуна као што су катун Божише Барсаковића (1330), катун Хлапца Томића (1369), катун Остоје Влаховића (1368), катун Бранка Примиловића (1376) итд.)) Сасвим ријетко на овом подручју називи катуна имају другу основу. Тако се, на примјер, претпоставља да би име Бањани могло долазити од

⁸⁾ Дубровачки архив: *Diversa Cancellariae* (Div. Canc.) 24, fol. 139'; 30. IV 1376; П. Скок, Чешка књига о влашком праву, 306.

⁹⁾ Div. Canc. 9, fol. 144', 29. IX 1330; ib. 21, fol. 95, 20. XII 1368; ib. 22, fol. 10', 19. X 1369; ib. 24, fol. 147, 27. V 1376. Успор. К. Јиречек—Ј. Радоњић, Историја Срба II, 97. Иначе, називи катуна су се мијењали не само на начин како то Јиречек наводи.

ријечи бања.¹⁰⁾ Зато је за имена херцеговачких катуна карактеристично да су готово искључиво изведена од имена и презимена старјешине катуна.¹¹⁾ Да ли се при томе ради о словенском, романском или црквеном имену, јесте питање које не улази у оквире овог разматрања.¹²⁾

Проучавање дубровачке грађе, прегледно сређене по датумима, указује на учесталост јављања појединих катуна. Ако не сваке, а оно сваке друге, треће године или у већим временским размацама помиње се одређени катун. Тиме он потврђује свој опстанак и трајање у једном дужем историјском периоду, те пружа могућност да се у том времену испитају и проуче његове одлике и разне појаве. Поредани како се по хронолошком реду први пут јављају, то би били слиједећи катуни:¹³⁾

Година:	Назив катуна:
1300.	Бурмаз
1319.	Бања (Бањани)
1354. (1285?)	Дробњаџи
1356.	Предојевић
1366	Мириловић
1366.	Злокруха
1367.	Жур (Журовићи)
1368.	Угарци
1368.	Влаховић
1369.	Томић
1376.	Враговић
1377.	Плијеске
1377.	Пријераџи
1379.	Кресојевић
1386.	Перутинић
1393.	Кутловић
1397.	Малешевци

¹⁰⁾ К. Јиречек—Ј. Радонић, Историја Срба II, 44.

¹¹⁾ Како је било у средњовјековној Србији, успор. Ст. Новаковић, Село, Глас СКА XXIV, Београд, 1891, 36.

¹²⁾ Прека К. Јиречеку, у дубровачким документима нема ничег што би упућивало на њихово несловенско перижекло. Он само наводи два-три таква случаја. К. Јиречек, Власи и Мавровласи, 198. Проучавање комплетније дубровачке грађе прикупилиће, несумњиво, више оваквих примјера.

¹³⁾ К. Јиречек, Историја Срба I, 85; II, 34; за Дрсбњаке успор. нап. 31; Div. Canc. 21, fol. 72', 17. VIII 1368; fol. 58, 27. VI 1368, fol. 101, 4. VI 1367; fol. 179, 24. III 1368; fol. 95, 20. XII 1368; ib. 22, fol. 18', 19. X 1369; ib. 24, fol. 170, 18. VIII 1376. Дубровачки архив: Lamenta de foris (Lam. de foris) 1, fol. 30', 20. VIII 1377; Дубровачки архив: Debita Notariae (Deb. Not.) 8, fol. 11, 7. II 1377; fol. 169', 1. I 1379; Div. Canc. 26, fol. 111, 29. VIII 1386; Deb. Not. 9, fol. 210', 25. VII 1383; К. Јиречек, Историја Срба II, 45.

Постоје извјесне тешкоће око транскрипције и уједначавања назива катуна. Једно име јавља се у више облика, о чему треба водити рачуна. Тако на пример Угарци се пишу као — Ugarzi, Ugarçi, Ugarçe, Ugarçich; Плијеске — Plessuich, Pleschich, Plesich, Plesche, Plieche, Pliescich, Plescha, Pliescha; Пријераџи — Prieraçich, Prierazi, Prieraçi; Кресојевић — Cresouci, Cresoc. Cresouich. Criesouich, Criessoieuch, Cressoeuch, итд.

Можда је потребно изричито нагласити да у овај преглед нису укључени катуни о којима се у XIV вијеку налази само по један податак, као ни случајеви недовољно јасни.¹⁴⁾ А сви наведени катуни сретају се не само кроз XIV већ и у подацима из XV вијека. Тиме континуитет њиховог јављања добија још више на значају.

Даље разматрање ових катуна, нарочито проучавање њихових старјешина у једном дужем временском периоду, доводи до врло занимљивих резултата. Први од свих јавља се катун Бурмаз, који се 1335. године по своје старјешини назива катун Велислава Бурмаза.¹⁵⁾ Године 1366. помиње се катун Његована Мириловића, а тај исти катун 1392. године зове се катун Новака Мириловића.¹⁶⁾ Најстарија вијест о катуну Жур, доцније названом Журовићи, датира из 1367. године. На челу овог катуна 1404. године налази се Радослав Журовић.¹⁷⁾ Има чак једна вијест која изричито говори о насљедности старјешинства код Журовића. У тужби против неких катунара из 1410. године остављен је празан простор за име и презиме, иза кога слиједи да је дотични »filius Radoslavi Xurouich«. ¹⁸⁾ Катун Остоје Влаховића помиње се 1368. године.¹⁹⁾ Остоја је био старјешина најмање двадесет и три године, јер се његов катун повремено јавља у дужим временским размацима, и то 1379. и 1391. године.²⁰⁾ Тридесет година доцније, овај катун носи назив по Волцихни Влаховићу, или по Волцихни и Стјепку Влаховићу, старјешинама увијек из исте породице Влаховића.²¹⁾ Подаци о катуну Враговић почињу од 1376. године, а катун Регоја Враговића јавља се 1423. године.²²⁾ Прве вијести о Власима Пријераци датирају из 1377. године; 1411. године на челу њиховог катуна налази се Богдавац Пријераци.²³⁾ Исте године када и Пријераци јављају се Плијеске, чији је катунар 1422. године био »Sagacin Pliscich« (Плијеске)²⁴⁾ Власи Кре-

¹⁴⁾ Тако на примјер К. Јиречек наводи да се Зупци помињу од 1365. године, али не доноси за то никакву одређенију документацију. К. Јиречек, Историја Срба II, 45. Има један недовољно јасан податак из 1345. године који се, вјероватно, односи на Зупце; »Stepcus Bratoslauich de Subasa. Није назначено да је Влах. Div. Canc. 14, fol. 148, 13. III 1342. Иначе, архивска грађа којом располажемо пружа о Зупцима поуздане податке тек у првој половини XV вијека. Такав случај је и са Власима Бобани. Све до XV вијека нема о њима вијести. Међутим већ 1284. године јавља се неки катун Болами. По мишљењу В. Ђоровића, ради се о влашком катуну Бобани. Г. Чремошник, Нотарски и канцеларијски списи, бр. 362, 9. X 1284.

¹⁵⁾ Div. Canc. 12, fol. 29', 21. I 1335.

¹⁶⁾ Ib. 21, fol. 72', 17. VIII 1366; П. Скок. Чешка књига о влашком праву, 308.

¹⁷⁾ Div. Canc. 35, fol. 76, 1. VI 1404.

¹⁸⁾ Lam. de foris 2, fol. 17, 20. XII 1410.

¹⁹⁾ Div. Canc. 21, fol. 95, 20. XII 1368.

²⁰⁾ Deb. Not. 8, fol. 167', 26. IV 1379; Div. Canc. 29, fol. 194', 4. IV 1391

²¹⁾ Lam. de foris 4, fol. 163', 18. III 1420; fol. 190, 7. V 1420; ib. 5, fol. 90. 16. IX 1422; fol. 234', 25. XI 1423.

²²⁾ Ib. 5, fol. 130, 28. I 1423. Иначе је врло вјероватно да се овај Регоје налазио на челу катуна Враговића дуги низ година, јер се 1377. године помиње катун Регоје. Deb. Not. 8, fol. 70', 5. VIII 1377.

²³⁾ Lam. de foris 2, fol. 54, 15. V 1411.

²⁴⁾ Ib. 5, fol. 75, 4. VIII 1422.

сојевићи помињу се у дубровачким архивским књигама од 1386. године; њихов катун назива се 1413. године — катун Групше Кресојевића.²⁵⁾ Затим, Перутинићи имају 1406. године на челу свог катуна Станка Перутинића²⁶⁾, а Риђани 1413. — Милоша Риђана.²⁷⁾

Преглед података о насљедности старјешина катуна:²⁸⁾

Назив катуна:	Најстарији помен катуна:	Подаци о старјешинама:
Бурмаз	1300.	1366. Велислав Бурмаз
Мириловић	1366.	1366. Његован Мириловић 1392. Новак Мириловић
Журовић	1367.	1404. Радослав Журовић 1410. име непознато, »filius Radoslavi Xurovich«
Влаховић	1368.	1368. Остоја Влаховић 1379. Остоја Влаховић 1391. Остоја Влаховић 1420. Волчихна Влаховић 1420. Волчихна и Стјепко Влаховић 1420. Волчихна Влаховић 1423. Волчихна Влаховић
Враговић	1376.	1423. Регоје Враговић
Пријераци	1377.	1411. Богдавац Пријераци
Плијеске	1377.	1422. Сарацин Пишчић
Кресојевић	1379.	1413. Грубша Кресојевић
Перутинић	1386.	1406. Станко Перутинић
Риђани	1413.	1413. Милош Риђан

Цјелокупни изложени материјал намеће слиједећи закључак: старјешинство у одређеном броју катуна на подручју Херцеговине било је насљедно. Оно припада члановима једне породице, која је дала и име самом катуну. Када катун носи пун назив, то је име живог старјешине који је дошао на овај положај по праву насљеђа. Потребно је посебно подвући да се ова појава запажа у оним катунима који показују континуитет јављања. Зато се закључак о насљедном старјешинству може пренијети и на остале катуне истог карактера. Дакле, континуитет јављања и насљедно старјешинство уско су повезани. У ствари, континуирано се јављају они катуни у којима је било устаљено насљедно стар-

²⁵⁾ Ib. 3, fol. 50, 19. II 1413.

²⁶⁾ Div. Canc. 36. fol. 26.

²⁷⁾ Lam. de foris 3, fol. 82', 15: VII 1413.

²⁸⁾ Наведени примјери су довољни да документују појаву која се разматра. Иначе, има још података којима би се могао употпунити и продужити овај преглед. Тако је, на примјер, изостављен катун Жлапца Томића, који се доцније назива катун Томић. Div. Canc. 22, fol. 10', 10. X 1369; ib. 27, fol. 93, 29. II 1388; ib. 29, fol. 108, 17. VI 1390, итд.

јешинство. Аналогију са средњовјековном Србијом није могуће правити. Како је било на манастирским имањима, да ли је старјешина катуна или села биран или постављан од управне власти, Стојан Новаковић формулише само као питање на које није дао одговор.²⁹⁾

За катун с одликама континуираног јављања и насљедног старјешинства већ се по природи ствари мора претпостављати да су негдје у давнијој прошлости имали свога претка који је био оснивач катуна. За поједине од њих то се може и установити. Тако на примјер на једном натпису из 1354. године помињу се Дабижив, Богоје и Хран, унуци Дробњакови.³⁰⁾ Изгледа да поријекло Дробњака треба стварно помјерити још више уназад, чак у крај XIII вијека. Међу Власима који 1285. године дају изјаву пред дубровачким судом налази се и »Bratigna Dobrognago«.³¹⁾ Он би могао бити дјед поменутих Дабижива, Богоја и Храна. У сваком случају, ови подаци наводе на закључак о претку Дробњака. Доцнији катун Преодојевић јавља се 1372. године као катун Преодојев.³²⁾ Исто тако Журовићи добили су своје име по Журу, чији се катун помиње 1367. године.³³⁾ Вјероватно да је и катун Кресојевић имао претка који се звао Кресоје. На претка као оснивача катуна упућују и презимена појединих Влаха која су истовјетна с именом катуна. Тако на примјер у катуну Враговић налазе се Хранец Враговић (1376.) и Скороје Враговић (1380)³⁴⁾, у катуну Преодојевић — Чепрња Преодојевић (1419)³⁵⁾, у катуну Журовић — Радје Журовић (1433) и Стризоје Журовић (1436)³⁶⁾, у катуну Угарци — Борак Угарчић (1368) и Доброј Угарчић (1429)³⁷⁾, у катуну Плијеске — Радивој Плијешкић (1419)³⁸⁾, у катуну Влаховић — Вучена Влаховић (1417)³⁹⁾, у катуну Дробњаки — Велимир Дробњак (1440)⁴⁰⁾ итд. На крају овог разматрања не треба изгубити из вида већ раније утврђену чињеницу да су имена херцеговачких катуна готово искључиво изведена од личних имена старјешине катуна. Тиме претпоставка о претку као оснивачу катуна на овом подручју добија још одређенију основу.

Од свих досад наведених одлика херцеговачког катуна, нарочиту пажњу привлаче појаве које се односе на губање унутар самог катуна. У једном уговору о превозу соли из 1343. године помиње се »Derman delli Brumas, capud catonis«.⁴¹⁾ »Catun Der-

²⁹⁾ С т. Новаковић, Село, 108, 109.

³⁰⁾ Ј. Стојановић, Стари српски записи и натписи I, Београд, 1902, бр. 105, година 1355.

³¹⁾ Г. Чremoшник, Канцелариски и нотарски списи, бр. 399, 3. XII 1285.

³²⁾ Div. Canc. 23, fol. 129^v, 16. VIII 1372.

³³⁾ Ib. 21, fol. 101, 4. VI 1367.

³⁴⁾ Ib. 24, fol. 170, 18. VIII 1376; М. Динић, Одлуке Већа Дубровачке Републике, I, изд. САН, Београд, 1951, 75, 5. X 1380.

³⁵⁾ Lam. de foris 4, fol. 69^v, 30. VIII 1419.

³⁶⁾ Ib. 10, fol. 117, 8. XII 1433; ib. 11, fol. 96, 17. IV 1436.

³⁷⁾ Div. Canc. 21, fol. 179, 24. III 1368; Lam. de foris 8, fol. 191^v, 2. VI 1429.

³⁸⁾ Lam. de foris 4, fol. 56^v, 2. VIII 1419.

³⁹⁾ Div. Canc. 11, fol. 115, 25. V 1417.

⁴⁰⁾ Lam. de foris 14, fol. 19, 21. VIII 1440.

⁴¹⁾ Div. Canc. 14, fol. 28, 7. VII 1343.

mapі» поново се јавља 1368. године.⁴²⁾ Исто тако 1376. године каже се за Влаха Ставера Градетића да је »de catono Crusclauі Mergenouich Burmas«. ⁴³⁾ Подаци, несумњиво, веома важни, јер указују на формирање нових катуна, то јест катуна Дермана и Хруслава Мергеновића унутар Бурмаза. Истицање поријекла које води од Бурмаза у оба случаја није заборављено. Анализом и међусобним успоређивањем грађе из оног времена, дакле индиректним путем, може се установити да су још неки катуни израсли из Бурмаза, иако то није, као у горњим примјерима, изричито наглашено. Тако 1366. године Влах »de Slochrucha« склапа уговор с дубровачким трговцем о превозу робе.⁴⁴⁾ Злокрух је презиме које се јавља једино код Бурмаза, и то већ од 1335. године.⁴⁵⁾ Катун Помочани помиње се 1368. године,⁴⁶⁾ а »Pomochianus Burmas« и »Pomochian delli Burmas« неколико година раније.⁴⁷⁾ По свему изгледа да је исти случај био и са катуном Добреци Висуловића.⁴⁸⁾ Можда је потребно још једанпут нагласити да се Злокрух, Помочан и Висул јављају као имена или презимена једино код Бурмаза.⁴⁹⁾ Према томе искључује се могућност да су се они, изузев Бурмаза, могли одвојити од неког другог катуна. На основу свега изложеног може се направити

Преглед нових катуна који израстају из катуна

Б У Р М А З

Година:	Нови катун:
1343.	»Derman delli Burmas«; 1368. »catun Dermanic«
1366.	Злокрух (утврђено индиректним путем)
1368.	Помочани (утврђено индиректним путем)
1375.	Добреци Висуловић (утврђено индиректним путем)
1376.	»Crusclauі Mergenouich Burmas«

Послије Бурмаза, Бањани први показују својства разрастања катуна. »Jurech Junasouich de Bagna« задужује се 1380. године код дубровачког кредитора.⁵⁰⁾ Седам година доцније помиње се

⁴²⁾ Ib. 21, fol. 19^a, 10. V 1368.

⁴³⁾ Ib. 24, fol. 129, 28. III 1376.

⁴⁴⁾ Ib. 21, fol. 58, 27. VI 1366.

⁴⁵⁾ Ib. 21, fol. 129^a, 20. I 1335.

⁴⁶⁾ Ib. 21, fol. 166, 14. II 1368.

⁴⁷⁾ Ib. 14, fol. 132^a, 14. I 1344; ib. 15, fol. 35^a, 28. IX 1347.

⁴⁸⁾ Овај катун се јавља 3. VIII 1375. Div. Canc. 24, fol. 59. Име Висул се налази међу Бурмазима 1343. године. Div. Canc. 14, fol. 28, 7. VII 1343. Према П. Скоку, Висуловић је »чисто румуњско презиме«. П. Скок, Чешка књига о влашком праву, 308.

⁴⁹⁾ »Derman delli Burmas, Visulle delli Burmas, Pomochian delli Burmas«. Div. Canc. 14, fol. 28, 7. VII 1343.

⁵⁰⁾ Deb. Not. 9, fol. 42^a, 18. XI 1380.

катун Јурека Јунаковића, а за њега се каже да је катунар.⁵¹⁾ Године 1422. подигнута је тужба »supra Vlachos de Dragasce de Bagnani«⁵²⁾. У једном податку из 1428. године јавља се »Chiara Radouani Drasinouich, Vlachum captonarium de Bagnana«.⁵³⁾ Значи, три катуна која су израсла из Бањана, те се може направити слиједећи

Преглед нових катуна који израстају из катуна

Б А Њ А Н А

Година:	Нови катун:
1387.	Јурека Јунаковића
1422.	Драгаша
1428.	Херака Дражиновића

Иста појезва може се констатовати и у многим другим катунама те на основу тога направити

Преглед нових катуна који израстају из разних катуна:

Година:	Нови катун:	Израстао из катуна:
1410.	Нинчић	Бобана ⁵⁴⁾
1413.	Драгаша	Риђана ⁵⁵⁾
1433.	Љубише Медоевића	Враговића ⁵⁶⁾
1436.	Цепрње Брајановића	Предојевића ⁵⁷⁾
1444.	Власи Калуђурђевићи	Журовића ⁵⁸⁾
1446.	Вукше Страциновића	Плијеске ⁵⁹⁾
1447.	Вукца Радичевића	Бобана ⁶⁰⁾

Свакако да је осим ових, током прве половине XV вијека, било још појава формирања и одвајања нових катуна. Њихово

⁵¹⁾ »Radoslauus presbiter chathoni Jurech Junachouich fecit manifestum... quod si Jurech Junachouich chatonarius dixerit dictum Radoslaum...« Div. Sanc. 27, fol. 18, 23. VII 1387.

⁵²⁾ Lam. de foris 5, fol. 45', 7. V 1422. Успореди К. Јиречек—Ј. Радонић, Историја Срба II, 44.

⁵³⁾ Lam. de foris 8, fol. 67', 18. VIII 1428.

⁵⁴⁾ »... Vchota di Boban, Vlachum di cathono Nincich«. Lam. de foris 2, fol. 2, 12. X 1410.

⁵⁵⁾ »Dragescium de Regian, Vlachus caput catonis«. Lam. de foris 3, fol. 97, 19. IX 1413.

⁵⁶⁾ Lam. de foris 9, fol. 240', 13. IV 1433.

⁵⁷⁾ Ib. 11, fol. 134, 3. VI 1436; 1469. године задужује се »Stiepanus Ceprgne Brajanouich de Predocuich«. Deb. Not. 38, fol. 51', 16. VI 1464. Значи, утврђено је одвајање катуна индиректним путем.

⁵⁸⁾ Lam. de foris 18, fol. 126', 31. X 1444. У једном ранијем податку јавља се »Marcus Calogiurgieuich de Surouich«. Lam. de foris 11, fol. 46, 22. III 1436.

⁵⁹⁾ Ib. 20, fol. 30, 2. I 1446.

⁶⁰⁾ Ib. 21, fol. 167, 6. IX 1447.

појединачно утврђивање и прављење потпуног прегледа отци-јепљених катуна представља студиј за себе.⁶¹⁾ Овдје је довољно да се на основу свега изложеног укаже на процес израстања нових катуна који почиње већ од средине XIV вијека, значи око осамдесет година раније него што је то К. Јиречек у својој »Историји Срба« утврдио.⁶²⁾ Овај процес постаје још одређенији током прве половине XV вијека и јавља се у већем броју катуна.⁶³⁾

Дакле, неки од катуна који показују континуитет јављања и насљедно старјешинство временом нарастају од првобитно једног у скуп катуна. Ова појава одвија се путем формирања и израстања нових катуна од првобитног катуна. Да ли су се херцеговачки катуни ширили и припајањем других катуна, за сада није било могуће установити. Исто тако, потребно је посебно истаћи да се овај процес не одиграва истовремено у свим катунима. Он у првом реду зависи од степена развитка датог катуна. Свакако је од значаја и констатација да су Бурмази, који први показују одлике израстања катуна, у ствари најстарији и бројчано најјачи катун у XIV вијеку.

У првој половини XV вијека јављају се у дубровачким изворима имена нових катуна. Неки од њих показују исте карактеристике као и они катуни који су досада стално били предмет пажње. То су Бобани, Глеђевићи, Годуни, Зупци итд. Да ли су неки од ових катуна настали израстањем из старијих катуна, није могуће поближе утврдити. Једино је врло вјероватна претпоставка да се историја Бобана и Зубаца може помјерити у XIV вијек⁶⁴⁾. Даље је важно подвући да се сви они континуирано јављају, док за неке, као на примјер Риђане, постоје поуздани подаци о насљедном старјешинству⁶⁵⁾. Исто тако, из ових катуна израстају нови.⁶⁶⁾ Према томе, у првој половини XV вијека избија на површину нови слој катуна с истим одликама као и катуни који се могу пратити још из XIV вијека. Због тога и њих треба узети у обзир приликом даљих разматрања.

Од првих година XV вијека и стари и новији слој катуна показује нове одлике и својства. Наиме, док је за неког Влаха током XIV вијека готово увијек само назначено из којег катуна потиче, сада се поред катуна ставља и географски појам уз који

⁶¹⁾ Постоји читав низ катуна за које се може претпостављати, али не и тачно установити, из којег катуна израстају. Утврђивање путем презимена није довољно поуздан метод. Он се може примијенити само у случају када за то постоје и друге индикације. Иста презимена јављају се у многим катунима, јер су изведена од имена која су била у општој примјени.

⁶²⁾ К. Јиречек—Ј. Радонић, Историја Срба II, 44.

⁶³⁾ Према истраживању Богумила Храбака о херцеговачким влашким катунима према пословној књизи Џивана Припчиновића из 1479. године, иста појава продужава се и током друге половине XV вијека. Б. Храбак, О херцеговачким влашким катунима, на више мјеста.

⁶⁴⁾ Види нап. 14.

⁶⁵⁾ Види стр. 125.

⁶⁶⁾ Види стр. 129.

је катун везан. Тако се на основу прикупљених података може направити слиједећи

Преглед везивања катуна за одређени географски појам:⁴⁷⁾

Година:

- 1411... in Creseuo in Mirilouich
- 1419... in Primiloucsrogie in catone Glegieiuich
- 1420... in Glubomir in villa eorum (мисли се на Угарце)
- 1420... in Modriç in catone Seracini
- 1421... de Versigne de genere Subac
- 1423... Vlasi Rigiani in loco dicto Rudine
- 1425... de Barde de Vlachi's Bagnani
- 1427... in Planine in contratis Vlachi de Bagnani in loco qui dicitur Jesera
- 1439... in Rudine a Plesca
- 1443... in Murlachia in loco dicto Bagnani
- 1445... in Biella in Drobgnaci
- 1445... Mirilouichi Dogni (према томе је било и Мириловића Горњих)
- 1447... de Versigne de Subci
- 1449... in Trebigne in Vragouich

Ових појава има све више што се иде дубље у XV вијек.

У неким случајевима поријекло Влаха везано је само уз географски појам. Тако се јављају⁴⁸⁾.

- 1413. Власи из Дубраве,
- 1420. Моровласи из Љубиња,
- 1422. Влах из Рудина,
- 1440. Влах из Корита,
- 1443. Власи из Рудина,
- 1444. Власи из Рудина итд.

На основу изложених прегледа, територијализација херцеговачких катуна од двадесетих година XV вијека сасвим је очигледна. Процес територијализације започео је, свакако, још много раније. Већ самим тим што се стално јављају у истој врсти извора, овдје конкретно података из Дубровачког архива, ови катуни су бар у ширим оквирима везани за једно одређено подручје. Међутим временом територијализација постаје све одређенија и уочљивија појава, и то појава од пресудног значаја за даљу историју средњовјековног катуна. Разумљиво је да она не долази истовремено до изражаја у свим катунима. Да ли ће у коначном исходу овог процеса племена баш свуда надјачати и

⁴⁷⁾ Lam. de foris 2, fol. 57, 2. VI 1411; ib. 4, fol. 120', 19. XII 1419; fol. 255, 7. X 1420; fol. 127', 4. I 1420; K. Јиречек—Ј. Радонић, Историја Срба II, 45; Lam. de foris 5, fol. 207, 21. IX 1423; ib. 6, fol. 185', 4. XII 1425; ib. 7, fol. 202', 12. VII 1427; ib. 11, fol. 255', 14. V 1439; ib. 17, fol. 124', 3. XII 1443; fol. 97', 13. XI 1443; ib. 19, fol. 153, 3. VIII 1445; ib. 21, fol. 71', 12. V 1447; ib. 22, fol. 101', 16. VI 1449.

⁴⁸⁾ Lam. de foris 3, fol. 59, 18. III 1413; ib. 4, fol. 144, 10. II 1420; Div. Canc. 42, fol. 27', 30. III 1422; Deb. Not. 20, fol. 25, 16. XI 1440; Div. Canc. 57, fol. 261', 6. VI 1443; Deb. Not. 22, fol. 42. 28. X 1444.

потиснути старе жупске називе, као што то тврди Јиречек⁶⁹⁾, треба тек да покажу даља истраживања.

Из наведеног прегледа везивања катуна за одређени географски појам могло се уочити да се више не каже — на примјер Власи из катуна Бањана, него једноставно Власи Бањани, исто тако за Риђане и остале. Ако се са овог становишта узму у разматрање они катуни који стално представљају предмет проучавања, онда се добија слиједећи

Преглед постепеног ишчезавања назива катун⁷⁰⁾

Године:	У катуну:
1404.	Бурмази
1411.	Кутловићи
1411.	Дробњаци
1413.	Журовићи
1414.	Бобани
1420.	Пријераци
1422.	Бањани
1422.	Предојевићи
1423.	Влаховићи
1423.	Враговићи
1423.	Малешевци
1424.	Мириловићи
1426.	Угарци
1426.	Перутинићи
1427.	Риђани
1436.	Плијеске

Према овом прегледу, може се закључити да се од почетка XV вијека, а нарочито у времену 1420—1427. године, почиње губити назив катун за већ познате и постојеће влашке катуне. Можда је неки податак непотпун или мањкав; могуће је чак да у новом податку поново искрсне назив катун. Међутим, то све не мијења општу слику и закључак. У ствари, и ово је један процес који у свом току показује и варирања и одступања.⁷¹⁾

Дакле, катуни које смо пратили кроз XIV и XV вијек постепено престају да се називају катуни. У ствари, многи од њих, као што је то већ раније утврђено, више и нису катуни, него скуп катуна. Не смије се изгубити из вида да је ова појава истовремена са одређенијом територијализацијом катуна и да, свакако, стоји с њом у непосредној вези. Послије овог времена по-

⁶⁹⁾ К. Јиречек—Ј. Радонић, Историја Срба II, 37.

⁷⁰⁾ На основу грађе о Власима из Дубровачког архива. Можда је потребно подвући да се иста појава јавља и у другим катунима, који нису наведени у овом прегледу.

⁷¹⁾ Тако се, на примјер, 1419. године за неке Влахе једноставно каже да су из Бањана, док се 1422. године за једног Влаха наводи да је »de cathono Vagnan«. Lam. de foris 4, fol. 60, 24. VIII 1419; ib. 5, fol. 79, 20. VIII 1422. Исто тако — 1390, Mičien Clapcich Vlachus de Drobgnach, а 1411, — катун Дробњак. К. Јиречек—Ј. Радонић, Историја Срба II, 47; Lam. de foris 2, fol. 82', 23. VIII 1411.

чиње да се изоставља назив катун те се за Влахе једноставно каже да су: Мириловићи, Угарци, Кутловићи, Глеђевићи, Пријераци, Плијеске, Бобани, Преодојевићи, Дробњаци, Перутинићи, Малишевци, Враговићи, Зубци, Риђани итд.

Исти ови називи могу да се јаве не само у множини већ и у једнини. Тако на примјер: Мириловић, Влаховић, Журовић, Дробњак, Преодојевић итд. Посебно је питање када и зашто долази у обзир један или други облик.⁷²⁾

Поред констатације да у одређеним случајевима почиње ишчезавати назив катун, чињеница је да се он и надаље помиње у изворима, и то најчешће у слијепој комбинацији:

1420. . . . in Prierazi ad cathunam Bogdavaç,⁷³⁾

1446. . . . de Pliesche de chaton de Voxa Strazinouich,⁷⁴⁾

1447. . . . cadun de Vuchac Radiceuich de Bobane,⁷⁵⁾

1493. . . . de Vlahouichi de catone Nicole Vlagueuich⁷⁶⁾ итд.

Међутим, сада се катун углавном јавља као дио једне цјелине.⁷⁷⁾ то јест Влаха Бобана, Влаховића, Плијеска итд., док је у XIV вијеку поред тога означавао и саму ту цјелину.⁷⁸⁾ Из овога слиједи важна констатација: временом се измијенило значење појма катун. То је потребно посебно подвући.

II

У погледу организације херцеговачких катуна, као прво треба нагласити да су они имали своју сопствену организацију. На челу катуна налази се катунар — локални катунски старјешина. Овај назив срета се стално у дубровачкој грађи као »catonarius«, а и

⁷²⁾ Према К. Јиречеку, ова имена се јављају понајвише у множини зато јер су истодобно и родовска имена. К. Јиречек, Власи и Мавровласи, 196. Међутим, потребно је узети у обзир и настојање писара да граматички ускладе текст. Тако на примјер, ако се у тексту помиње само један Влах, онда се поред његовог имена и презимена ставља Мириловић, Дробњак итд., а у случају да их има више: Мириловићи, Дробњаци итд. Пошто се Власи чешће јављају у групама него појединачно, разумљиво је да је припадност роду чешће означена у множини већ у једнини.

⁷³⁾ Lam. de foris 4, fol. 259, 31. X 1420.

⁷⁴⁾ Ib. 20, fol. 30, 2. I 1446.

⁷⁵⁾ Ib. 21, fol. 167, 6. IX 1447.

⁷⁶⁾ Div. Not. 73, fol. 15, 26. VIII 1493.

⁷⁷⁾ За неке од ових катуна може се утврдити да су имали насљедно старјешинство. Тако је Сиерин Добриловић био катунар 1432. године, а 1441. године помиње се катунар Иваниш Добриловић. Lam de foris 9, fol. 88', 17. VII 1432; ib. 14, fol. 263, 13. VIII 1441. Иначе, због помањкања података, није могуће установити да ли је то била општа појава у овим отцијепљеним катунима.

⁷⁸⁾ У дубровачкој грађи из XV вијека јављају се у вези с катуном нози појмови, као што је »villa, societas«. Њихово значење није у свим случајевима подједнако исто. Због тога ће се ово питање моћи размотрити тек на основу комплетне грађе за цијели XV вијек. Према К. Јиречеку и »у XV веку називали су Млечићи брдска племена »compagnie over comuni«, подељена у »Ville« или »compagnie et cathoni«; према томе важило је племе као удружење подељено у пастирска села«. К. Јиречек—Ј. Радонић, Историја Срба II, 45.

иначе је био уобичајен у западним крајевима Балкана.⁷⁹⁾ Понекад је »catonarius« замијењен изразом »caput catonis«⁸⁰⁾, који управо тумачи и тачно објашњава функцију самог катунара. У податку из XIII вијека за исти појам јавља се израз »dominus«.⁸¹⁾ Дубровачки извори пружају много података о катунарима. Међутим, увијек није изричито назначено да је неки Влах катунар, већ је то казано у списаној форми, на примјер: катун Бранка Примиловића, катун Рајка Петровића, катун Рогоја Враговића, катун Обрада Опачине итд.⁸²⁾ Има случајева да се на челу једног катуна налазе два катунара. Тако се, на примјер, 1420. године у катуну Влаховића јављају катунари Волчихна и Стјепко Влаховић.⁸³⁾ О функцији, начину избора и осталим појединостима у вези са херцеговачким катунарима већ је довољно речено у досадашњем излагању.

Поред катунара, дубровачки извори помињу и кнезове. »Stro-nislauus filius comitis Burisclai« долази 1326. године у Дубровник и склапа уговор са једним дубровачким љекаром да га лијечи од шкрофула.⁸⁴⁾ И поред упорне анализе и успоређивања с изворима из оног времена, није било могуће установити којем катуну припада свај кнез, а још мање ма шта поближе закључити о његовој функцији. Чак није сигурно да ли он уопште потиче са херцеговачког подручја. Други податак о кнезу из XIV вијека много је одређенији. Петнаестог фебруара 1382. године један Дубровчанин изјављује да је за неку пљачку потпуно задовољен »a Volcoslao Plescich comitem Vlacorum omnium domini regis Rassie et Bossine«, значи, кнез свих Влаха краља Рашке и Босне.⁸⁵⁾ Он је, према овом важном податку, био кнез не над једним, већ над свим катунима Влаха са подручја босанског краља. Његова функција и улога је самим садржајем поменутог податка прилично јасно дефинисана. У исто вријеме кнез је био и представник државне власти и посредник између катуна и државе.

Од почетка XV вијека, подаци о кнезовима постају чешћи. У јулу 1412. године подигнута је тужба против неких Влаха и, између осталог, »supra Borin comitem catoni de Bagnane«.⁸⁶⁾ У истом извору помиње се и катунар, али на жалост није могуће утврдити да ли припада Бањанима. По свему изгледа да се пред-

⁷⁹⁾ К. Јиречек—Ј. Радонић, Историја Срба II, 97.

⁸⁰⁾ »Derman delli Brumas, capud catonis«. Div. Canc. 14, fol. 28, 7. VII 1343; 24. VIII 1403. помињу се Власи »scius est caput Nenchus Cra'slaglich«. К. Јиречек, Власи и Мавровласи, 202. Доцније се за исти катун наводи да је катун Ненка Крајисалића. Lam. de foris 5, fol. 130, 28. I 1423.

⁸¹⁾ »Leonardus de Cessiguso« дао је 15. XI 1285. слиједећу изјаву: »Ego iueram in catonem Vlacorum quorum est dominus Gruboe Bersouic«. К. Јиречек, Власи и Мавровласи, 199.

⁸²⁾ Div. Canc. 24, fol. 147, 27. V 1376; ib. 25, fol. 207, 15. V 1383; Lam. de foris 5, fol. 130, 28. I 1423; ib. 8, fol. 17, 9. V 1428. Поменуте случајеве најбоље објашњава овај примјер: 1417. године помиње се »Pribac Nicholich, catonarius«, а 1423. године Власи »de cathono Pribacii Nicolich«. Div. Canc. 41, fol. 135', 7. V 1417; Lam. de foris 5, fol. 130, 28. I 1423.

⁸³⁾ Lam. de foris 4, fol. 163, 18. III 1420.

⁸⁴⁾ Div. Canc. 8, fol. 42', 19. I 1326.

⁸⁵⁾ Deb. Not. 9, fol. 106, 15. II 1382.

⁸⁶⁾ Lam. de foris 2, fol. 196, 16. VII 1412.

става о кнезовима код Бањана може употпунити још једним податком који датира из 1427. године. Ради се о тужби »supra Bogdanciŕ Borinouich comitem uoiuode Radcsau Paulouich et Mormilum fratrem suum«. ⁸⁷⁾ Они су опљачкали једног Дубровчанина у крајевима Влаха Бањана. Ако се узме у обзир да је Борин био кнез Бањана 1412. године, онда је врло вјероватно да је овај Богданчић Бориновић у ствари син поменутог Борина. Не смије се изгубити из вида ни влашко име његовог брата Мормила. Блиска сродничка веза са Борином, влашко име његовог брата, као и чињеница да се пљачка одиграла у Бањанима, то су индиције на основу којих би се могао донијети закључак да је Богданчић Бориновић био кнез Бањана. У том случају, он се јавља и као кнез Бањана и као кнез Радслава Павловића. У једној личности сјединила се функција влашког кнеза и кнеза представника феудалне власти. Други податак о влашким кнезовима у првој половини XV вијека везан је за Риђане. У дубровачком Великом вијећу даје се 15. II 1435. године дозвола Неноју и Влатку »fratribus Lucaz comitis Vlachorum de Rugianis«. ⁸⁸⁾ Значи, неки Лука је био кнез Влаха Риђана. Докуменат у коме се наводи да је један коњ предат »comiti Vlatcorum qui nominatur Sladoe Vscouich« ⁸⁹⁾ не може се поближе искористити, јер није познато којој групи Влаха овај кнез припада.

Умјесто једног кнеза над свим Власима, као што је то било раније, у XIV вијеку, сада се јавља више кнезова, и то код Бањана, Риђана, као и кнез Сладоје Воковић. Вјероватно да је још понеки кнез из оног времена, због мањкања података, остао анониман. Приликом разматрања појаве кнезова из прве половине XV вијека, потребно је узети у обзир једну, већ раније изложену констатацију. Наиме у ово вријеме и Бањани и Риђани не представљају више један катун, већ скуп катуна, најмање два. Према томе, кнез у првој половини XV вијека стоји у ствари на челу појединих влашких група.

Иначе, кнез је и сада, као и у XIV вијеку, посредник између катуна и званичне државне власти. Разлика је само у томе што у првој половини XV вијека ту власт не представља једино босански владар. Успоредо са дезинтеграцијом босанске дужаве, краљ је присиљен да призна према појединим крупним феудалаца, који се на свом посједу понашају као прави династи. Због тога Власи сада припадају оном феудалном господару на чијем се подручју налазе. Аналогно томе, кнез је постао посредник између крупног феудалца и катуна, умјесто владара и катуна, као што је то био раније случај.

Кнезу је подређен катунар, који и надаље остаје представник локалне катунске организације. Кнез, у случајевима »comes catoni«, никако није синоним за старјешину катуна, како је К. Жиречек на једном мјесту навео. ⁹⁰⁾ То никако не искључује мо-

⁸⁷⁾ Ib. 7, fol. 202', 12. VII 1427.

⁸⁸⁾ Дубровачки архив: Consilium Maius (Cons. Maius) 5, fol. 85', 15. II 1435.

⁸⁹⁾ Lam. de foris 18, fol. 110', 9. X 1444.

⁹⁰⁾ К. Жиречек—Ј. Радонић, Историја Срба II, 97.

гућност да кнез у исто вријеме буде и катунар над једним катуном, наиме да једна личност обједињује у себи оба двије функције. Тако се, на примјер, може претпостављати да је поменути Вукослав Плијескић, кнез свих Влаха⁹¹⁾, у исто вријеме био катунар над катуном Плијеске. У сваком случају, бар у херцеговачким катунима, кнез и катунар су два различита појма и не смију се никако изједначити.

Поред катунара и кнеза, у организацији Влаха јавља се и војвода. Тако се 1449. године помиње »Uchaz Vigneuch uaiuoda Vlachogum«.⁹²⁾ Према Б. Храбаку, војвода је имао функцију старјешине милиције Влаха сточара једне управне јединице. Он је био повезан за државни апарат, те је, у неку руку, представник државе.⁹³⁾ Од интереса је податак да је Вукац Вињевић био и катунар. Против њега и његовог катуна подигнута је тужба због пљачке.⁹⁴⁾ Значи да је за војводу бирана личност угледна и утицајна већ самим тим што је вршила функцију катунара.⁹⁵⁾ Исти закључак може се с правом протегнути и на критеријум приликом избора кнеза. Тако је временом катунска организација добила изграђенију хиерархију и, уопште, одређеније контуре. Овакав њен развој потпуно је у складу с развојем самог катуна.

*

На основу свега изложеног у овом раду, може се закључити да средњовјековни катун на херцеговачком подручју не означава стање, него сталан процес, и то процес у коме катун временом показује низ различитих карактеристика. О њима је током излагања већ довољно речено. Понекад то нису квалитативне промјене, већ само гомилање извјесних појава. Али зато у другим случајевима избијају на површину одређене компоненте које слијећају устаљену физиономију катуна. Исто тако постоје видне разлике између појединих катуна. Док се једни налазе на вишем ступњу развитака, други видљиво заостају за њима. Јер, сви катунци немају подједнаке особине и карактеристике. Ова чињеница налаже уопште опрезност приликом проучавања катуна на једном ширем подручју, нарочито приликом генерализација појединих појава. Она истовремено указује на сву сложеност историје катуна и њихове организације.

Да ли је катун на почетку овог процеса, то јест првобитно, био родовска организација, поставља се као питање, које иначе представља предмет сталног трвења између историчара и етнолога. Док историчари углавном сматрају да је катун био родовска организација, етнологи се категорички супротстављају овом схва-

⁹¹⁾ Види стр. 134. Његово презиме је идентично са називом влашког рода Плијеске. Овом приликом треба узети у обзир ранију констатацију о насљедном старјешинству.

⁹²⁾ Lam. de foris 22, fol. 169^v, 22. VIII 1449.

⁹³⁾ Б. Храбак, О херцеговачким влашким катунима, 34.

⁹⁴⁾ Lam. de foris 11, fol. 28, 1. II 1436. Писмо се 1443. године Вукац Вињевић помиње у својству катунара, истина индиректно. Lam. de foris 17, fol. 5, 12. VIII 1443.

⁹⁵⁾ Иста појава може се констатовати и у другој половини XV вијека. Године 1475. био је војвода Петар Стшановић, или Стјепановић, катунар Храбрана. Б. Храбак, О херцеговачким влашким катунима, 34.

тању. Појава претка као оснивача катуна, називи херцеговачких катуна готово искључиво изведени од личних имена, као и да насљедно старјешинство даје посебну виталност катунима у XIV вијеку, то су све елементи који иду у прилог схватања историчара. Даље, у оквирима овог проблема, нарочиту пажњу треба указати на једну другу чињеницу која произлази из нашег излагања: влашки катуни у XIV вијеку показују исте особине као и катун Бурмаза. А катун Бурмаза је арбанашки катун који по своме развоју претходи влашким катунима. Засада, док наша истраживања не буду употпуњена, морамо се задовољити само констатацијом да све наведене елементе неопходно треба узети у обзир приликом доншења коначног одговора на ово комплексно питање.

Исто тако важно питање из историје катуна јесте разматрање свих оних промјена које се временом збивају у његовој привредној и друштвеној структури. Економско јачање овог подручја, нарочито од седамдесетих година XIV вијека, као и општи пораст трговинског промета, није могло остати без утицаја и на активирање Влаха. Опште је познато њихово укључивање у караванску трговину оног времена. Исто тако није без значаја чињеница да се у дубровачким књигама задужења већ од краја XIV вијека почињу налазити имена Влаха. Суме које они узимају на зајам од дубровачких кредитора временом показују све веће износе. Понекад оне достижу и до 100 дуката, вриједност прилично велика за XIV вијек.⁹⁶⁾ Економска диференцијација већ овим постаје очигледна. Она је за собом повукла и помјерање устаљених односа унутар катуна. Довољно је узети у обзир појаву издвајања нових катуна, на чијем се челу налазе и нови катунари. Без обзира да ли је био члан породице којој припада старјешинство у старом катуну, такав катунар је морао имати неку економску подлогу која му је давала премоћ у односу на остале чланове катуна. Још читав низ појава које се односе на развој привредне и друштвене структуре катуна захтијева посебна проучавања. Овдје је само указано на њихов значај и уску повезаност с историјом катуна.

Питање односа катуна према средини у којој се налазе, конкретно — у овом случају — према босанској феудалној држави, може се пратити углавном од средине XIV вијека. Тако се 1344. године помињу »homines seu Vlachi« босанског бана који долазе на ушће Неретве или у Дубровник да купе соли.⁹⁷⁾ Исто тако се 1361. године наводе »Vlachi et homines bani Bossine«.⁹⁸⁾ У првом случају ради се о Власима босанског бана Стјепана II, а у другом — босанског бана Твртка. Тек у другој полсвини XIV вијека подаци постају одређенији. Сви Власи, како се то изричито наводи у поменутом извору из 1382. године, припадају краљу.⁹⁹⁾ Послије Тврткове смрти ситуација се из основа мијења. Посљедице јачања феудалних елемената све више избијају на повр-

⁹⁶⁾ Deb. Nct. 9, fol. 192, 26. V 1383; fol. 215, 11. VIII 1383.

⁹⁷⁾ К. Јиречек, Власи и Мавровласи, 197.

⁹⁸⁾ J. Gelcich, Monumenta Ragusina III, Загреб, 1895, 102, 5. VIII 1361.

⁹⁹⁾ Види стр. 134.

шину политичког живота средњовјековне Босне. Процес територијалног и привредног цијепања земље увелико се продубљава. Тежње појединих феудалних породица да своје посједе претворе у самосталне цјелине сада се у потпуности остварују. У сваким околностима Власи нису само искључиво »regis Bossine«¹⁰⁰⁾ већ постају »homines« оних крупних феудалаца на чијем се посједу налазе. Има доста података из дубровачких извора који о томе свједоче. Тако Журовићи и катун Припца Николића почетком XV вијека припадају Павлу Раденовићу.¹⁰¹⁾ За исте Журовиће се каже 1434. године да су Власи Радослава Павловића, а 1449. године — Иванишца Павловића.¹⁰²⁾ Власи Угарци, Бобани и Дробњаци подређени су Сандаљу.¹⁰³⁾ Доцније, Плијеске, Дробњаци и други били су Власи Стјепана Косаче.¹⁰⁴⁾ Значи, Власи се налазе у феудалном односу према једној одређеној феудалној породици и признају њене чланове као своје господаре редом како се они смјењују. То најбоље показује примјер Журовића, који су прво били Власи Павла Раденовића, затим Радослава Павловића, па Иванишца Павловића. Посебно би било интересантно пратити како краљеви Власи долазе под власт феудалаца. Тако је, на примјер, 1433. године за Угарке наведено да су Сандаљеви Власи¹⁰⁵⁾; тридесет година раније за исте Угарке се изричито каже да су Власи босанског краља.¹⁰⁶⁾ Без обзира да ли признају краља или феудалца, Власи су укључени у феудални организам босанске државе. Улога кнезова као посредника између државе и катуна у овим релацијама добија одређену основу. Процес феудализације Влаха и све појединости које стоје с тим у вези отварају ново поглавље у проучавању друштвених односа средњовјековне Босне, које ће, несумњиво, много допринијети њиховом бољем разумијевању.

И на крају, ако се направи осврт на историју херцеговачких катуна, постаје јасно да она добија одређеније контуре тек од средине XIV вијека. Према томе, херцеговачки катуни касне, ако не више, а оно бар педесет година за катунима на манастирским имањима средњовјековне Србије. Међутим, већ једном започета, историја катуна и катунске организације на херцеговачком под-

¹⁰⁰⁾ Један дио Влаха и надаље припада краљу. Тако је 20. августа 1403. године дата дозвола да са својом турмом, натовареном највише оловом, може доћи у Дубровник »Olliuerus Dermanouich, Vlacus regis Bossine«. 24. августа 1403. помиње се »fides turme Vlachorum regis Bosnae, cuius est caput Nenchus Craislaglich«. 4. септембра, све исте 1403. године, у Дубровник су стигле турме »Ugarzich et Pillatouich, Vlachorum regis Bossine«. К. Јиречек, Власи и Мавровласи, 202.

¹⁰¹⁾ Lam. de foris 2, fol. 17, 20. XII 1410.

¹⁰²⁾ Ib. 10, fol. 303, 10. X 1434; ib. 22, fol. 289, 6. XII 1449.

¹⁰³⁾ Тужба... »supra Vlachos Ugarzi voyvode Sandagl«. Lam. de foris 10, fol. 12, 13. VI 1433. Тужба »supra... Bobani, Vlachos homines voy. Sandagly«. Lam. de foris 9, fol. 213, 19. II 1433. Тужба »supra... Vlachos Drobgnam voy. Sandagl«. Lam. de foris 9, fol. 174', 23. XII 1432.

¹⁰⁴⁾ Тужба »supra... de Plascho, homines de uaiuode Stipan«. Lam. de foris 17, fol. 14', 20. VIII 1443. »Nos... Morlachi Drobgnaz homines voyvode Stipani«. Deb. Nct. 20, fol. 175, 21. VI 1441.

¹⁰⁵⁾ Тужба »supra... Vlachos Ugarzi voyvode Sandagl«. Lam. de foris 10, fol. 12, 13. VI 1433.

¹⁰⁶⁾ К. Јиречек, Власи и Мавровласи, 202.

ручју показује нагао интензитет развоја. Разлог и објашњење ове појаве мора се тражити у општеисторијским збивањима оног времена. Због тога је неопходно, с једне стране, проучавати измјене у погледу привредне и друштвене структуре самог катуна, а с друге стране, пратити уклапање катуна у феудални систем босанске државе. У ствари, ова два аспекта представљају природан наставак свега оног што је овдје речено и истовремено одређују оквире у којима треба да се одвијају наша даља истраживања.

DESANKA KOVAČEVIĆ

DIE MITTELALTERLICHEN KATUNE NACH DEN QUELLEN DES ARCHIVS IN DUBROVNIK

ZUSAMMENFASSUNG

Das Studium der Urkunden im Archiv von Dubrovnik zeigt, dass die Benennungen der Katune in der Herzegowina fast ausschliesslich aus den Vor- und Zunamen der Katunoberhäupter abgeleitet worden sind. Dieselben Angaben, übersichtlich nach den Daten geordnet, weisen auf das oftmalige Erscheinen einzelner Katune hin und ermöglichen das Verfolgen ihrer Entwicklung in einem längeren Zeitabschnitt, im 14. und 15. Jahrhundert. Solche Katune waren die der Burmazi, Banjani, Drobnjaci, Predojevići, Mirilovići, Vragovići u. a. Das weitere Studium führt zu dem Schluß, daß das Vorsteheramt bei einer bestimmten Anzahl von Katunen in der Herzegowina im 14. Jahrhundert vererblich war. Dieses Amt kommt den Mitgliedern jener Familie zu, die dem Katun den Namen gegeben hat. Wenn der Katun die volle Benennung trägt, ist das der Name des lebenden Vorstehers, der durch Vererbungsrecht diese Stellung bekommen hat. Bei manchen Katunen konnte festgestellt werden, daß dieser Vorsteher irgendwann in der weiteren Vergangenheit einen Vorfahren hatte, der Gründer des Katuns war. Besonders bemerkenswert sind die Erscheinungen, die sich auf die Bewegungen innerhalb des Katuns beziehen. Von der Mitte des 14. Jahrhunderts und besonders während der ersten Hälfte des 15. Jahrhunderts wachsen und verwandeln sich einzelne Katune in eine Anhäufung von Katunen, ein Prozeß, der sich durch das Anwachsen und Entstehen neuer Katune aus dem ursprünglichen Katun abspielt.

Das Territorialisieren der herzegowinischen Katune von den zwanziger Jahren des 15. Jahrhunderts an ist ganz offensichtlich, aber der Prozeß selbst soll bedeutend früher begonnen haben. Zu dieser Zeit wird sonst in den Quellen die Benennung Katun ausgelassen, und von den Wlachen wird einfach gesagt, daß sie Drobnjaci, Mirilovići, Ugarci seien usw. Nun erscheint der Katun hauptsächlich als Teil eines Ganzen, d. h. der Wlachen Bobani, Vlahovići usw., während er im 14. Jahrhundert noch dieses Ganze bezeichnete. Daraus

folgt eine wichtige Feststellung: mit der Zeit hat sich die Bedeutung des Begriffes Katun verändert.

Die Organisation des Katuns hat mit der Zeit eine ausgebildeteren Hierarchie und schärfere Konturen bekommen. An der Spitze eines Katuns befand sich ein *katunar*, ein lokales Oberhaupt. In einer Urkunde vom 15. II 1382. befindet sich eine sehr wichtige Angabe: es wird der *knez* aller Wlachen des bosnischen Königs erwähnt. Er erscheint als Vertreter der staatlichen Macht und als Vermittler zwischen Katun und Staat. In der ersten Hälfte des 15. Jahrhunderts erscheinen anstatt eines Knes aller Wlachen mehrere Knesen, die an der Spitze einzelner Wlachengruppen stehen. Nun wurde der Knes Vermittler zwischen dem Großfeudalherrn und den Katunen. Neben dem *katunar* und dem Knes erscheint in der Organisation der Wlachen auch der *v o j v o d a* (Heeresanführer). Bei der Lösung des Problems, ob der Katun ursprünglich eine Sippenorganisation war, müssen alle in dieser Arbeit festgestellten Eigenschaften der Katune erwogen werden. Ebenso soll die Tatsache berücksichtigt werden, daß die wlachischen Katune im 14. Jahrhundert die gleichen Eigenschaften aufwiesen, wie der ihnen in seiner Entwicklung vorangehende albanische Katun der *Burmazi*. Besonders interessant sind jene Veränderungen, die sich mit der Zeit in der wirtschaftlichen und gesellschaftlichen Struktur der Katune abspielten. Sie sind mit der Geschichte der Katune eng verbunden. Ebenso wichtig ist das Verhältnis des Katuns zu seiner Umwelt, gegebenenfalls seine Einschaltung in des Feudalsystem des bosnischen Staates. Und am Ende, im Rückblick auf die Geschichte der herzegowinischen Katune soll festgestellt werden, daß sie erst von der Mitte des 14. Jahrhunderts an bestimmtere Konturen bekommen.

ДИСКУСИЈА

Др Твртко Канаџ: Ја сам с особитим задовољством слушао реферат другарице Ковачевић, у којем су стварно изнесене многе корисне ствари. Ако се успреде резултати до којих је дошла другарица Ковачевић са стањем данас, због тога што је, као што је наглашено јуче у реферату, традиција код нас у нашим нарочито планинским сточарским крајевима врло јака, ако се успореде њихова традиција са историјским документима, фактима, долази се до закључка да је та традиција просто нејвероватно жива и тачна, да се задржала и по неколико столећа. Ја сам имао прилике да у нашим заосталим селима утврдим тачност традиције одржане готово 400 година. На основу тога сам дошао до извјесних закључака о којима сам и говорио. Иако нисам историчар, ја бих се сложио са мишљењем другарице Ковачевић да су први катунџи, њихови почеци — родовски. На то ме наводи чињеница да су најстарија сточарска насеља која данас не носе име катунџа, него носе име махале, састављена баш од припадника једне породице, и то је толико јако да се и досељеници у њих уклапају и примају имена тих породица. Друга је ствар да су ти катунџи названи по презименима, осим по имену Радула, кога врло често спомињу, који је, свакако, Влах, али сам нашао много махала по презимену које припадају данас једном селу или једној заједници административној умјесто стварној, а махале, нарочито тамо гдје су стариници од прије 300—400 година, носе име по презимену породица. Ја само спомињем махале: Пуца, Јеловачев До, Ишића До, Кличање у Подвележју, док их је послје државна власт

дијелила административно на села овако и онако. Штавише, ја сам успио да одредим поријекло Ђорића, по махали. Дошао сам и тражио Ђорића у махали, јер сам знао да је тамо један Ђорић из Подвележја. Нико ми није знао у махали да каже за тога Ђорића. У тој махали, Зелене Њиве, имају колибе католици Башићи. Када сам рекао да тога и тога муслимана тражим, мени су рекли: па то је Башић, и стварно Ђорић је поријеклом Башић из западне Херцеговине. У Дедијеровој »Херцеговини« сам нашао да Башића има »потурчених«. Како видите, за мене је то био врло важан податак и ја сам на тај начин врло често, испитујући поријекло становништва, дошао и до поријекла појединих породица. Послије је неки Башић прозван Ђорић и по њему је последице прозвана породица. Послије ми је он то и признао. Дакле, као што видите, ја нисам мислио да махале прозване по имену. Сада ми је, последице реферата другарице Ковачевић, јасно зашто, јер је називање по презимену дошло касније.

Др Бранислав Ђурђев: Ја ћу споменути један податак у вези са »comes omplium vlahorum« за време краља Твртка. Да би се то протумачило, потребно је у овом случају, пошто немамо доказа, интерпретирати једном каснијом чињеницом. Та интерпретација сасвим је на свом месту, као што ћете видети. Постоји око 1476. године, из тога је времена дефтер, такође један »comes omplium vlahorum«, који је кнез свим власима, а то је Малога. син Николин, кнез свим власима у Смедеревском и Крушевском санџаку. Он је, очигледно, постављен од Турака и он је спахија турски. Ја мислим да је то покушај државе да постави једнога кнеза свим власима. После свега ми немамо више таквих покушаја; касније у Смедеревском санџаку, по документима, више немамо тог врховног кнеза, његов син није више такав кнез. Споменуо бих да се у Црној Гори спомиње »de Cernoe et suo satope«, а то је врло важан податак. Иначе има појава да се о неким старешинама говори као да су постали из влашке катунске организације. То налазимо у Херцеговини. Ја мислим: када се све то прикупи, да ће се онда моћи видети како се феудализира катунска организација, како је влашка организација ојачала у XV веку, како се територијализира, како се спаја са феудалном и како се јављају нове феудалне породице. Ја мислим да се ту чак, можда, онда јавља нова друштвена снага, која потпомаже одвајање Црне Горе, на основу тих нових феудалаца који долазе. Ово су све, разуме се, само идеје, које тек треба разрадити.

Др Мил. С. Филиповић: Настојаћу да будем кратак и нећу се задржавати на неким ситним стварима, али ћу се више задржати на неким принципским и методолошким стварима. Тако, другарица Ковачевић истиче неслагање или сукоб између историчара и етнолога. Јесте, неспоразума неких има, и ја мислим да би нас данас сувише далеко одвело кад бисмо сјашњавали одакле то долази и зашто то долази, али с обзиром на то да та неслагања у нашој науци између историчара и етнолога имају много значајнијих посљедица и управо штете за развитак науке, ја мислим да би било врло добро и умесно кад би, можда, из ове зграде потекла иницијатива па да ми на једном скупу размотримо свестрано те односе између историје и етнологије. Главни неспоразум је баш у питању родова, што ми говоримо о једној истој ствари, а говоримо различитим језицима, јер ми говоримо о роду а свако под тим родом подразумева нешто друго. Ми се, на крају, морамо споразумети.

Предавање другарице Ковачевић, кад буде објављено, спадаће у најзначајније прилоге познавању катуна, и мислим, како је и др Шабановић истакао, да је ово заиста пут којим треба ићи ка рјешавању овако сложених питања. Нема ту неког великог неспоразума између мене и другарице Ковачевић у излагању питања оних старешина катуна, разлика је само у томе што са манастирских властелинстава ми немамо таквих података који би боље илустровали личност старешина. Мени се чини да ће требати још мало боље анализирати питање наслеђа, јер речено је »по праву наслеђа«; то право није писано, сматрам да то треба мало друшћине формулисати; несумњиво да јесте наслеђе, али је питање какво наслеђе. Има један део излагања који је код мене изазвао асоцијације које имају методолошки значај. Ми видимо: појављују се катуни, катуни расту, многе се и ту, али треба знати још нешто! У исто време они се и расељавају. Све је то процес, а ми стално истичемо: катуни је процес. Шта је

база том процесу, шта је у основи тога? Мислим да је то врло важно питање, које опет захтева сарадњу и других стручњака. Мислим да се ради у потпуности о проблемима географске средине, да се ради о проблемима густине насељености становништва и економији. Ми имамо могућности да и те проблеме рјешавамо ако знамо површину, начин занимања, да ли су овце или земљорадња; па ако знамо какав је тип рала, ми тачно можемо утврдити колика је могла бити густина насељености и колики је капацитет тога земљишта. Има и других метода за то: нпр., на основу величине старих гробаља, времена њиховог трајања, може се утврдити и број становника у неком крају. Има доста тих метода, а баш те разлике, које се и овде истичу између катуна у старој Србији и катуна у Херцеговини, мислим да се своде на разлике у географској средини. Има нешто особито кад је реч о тим катунима у Херцеговини: они се показују као много еластичнији, живљи; ја мислим да је то ипак тај географски утицај. То се види и у XIX и у XX веку, нпр. код наших сељака чивчија: разлика је између кмета сељака у Босни и Херцеговини и чивчије сељака у старој Србији невероватна, захваљујући великим делом и природној средини, која је била таква да је тамо омогућавала већу контролу неголи у овим крајевима на западу. Ја бих још само нешто истакао: врло су ретка имена катуна по географским објектима у источној Херцеговини, али ми се чини да се и та имена могу свести на надимке по пореклу и, што је најинтересантније, то су ретка имена Бањани, Дробњак, Риђани. Сва та имена упућују на порекло. До сада се код нас мислило да оно Бањани значи да су они пореклом из Бање, тј. да припадају Бањи изнад Боке. Не знам колико ће то бити тачно, али она друга два имена ме упућују некако на данашњу Македонију, чак можда би и Бањани могли бити из Скопске црне горе, као и Дробњац. За Риђане ми се чини да ће бити у вези с Охридом. На то упућује још једна друга аналогија: три барјака у северној Арбанији зову се Три охридска барјака, иако су они далеко од Охрида. Одатле и објашњење зашто се ови катуни јављају у Херцеговини 50 година доцније него у старом крају. То су, наравно, само претпоставке.

Др Десанка Ковачевић: Питање шта је катун у ствари је врло комплексно и тек се након нових истраживања може прићи његовом рјешавању. Иначе сматрам да се не може једном дефиницијом одредити шта је био катун током цијеле своје историје. Не треба изгубити из вида да он временом мијења своју физиономију.

Да ли је катун био родовска организација, јесте проблем који се често дотиче на овом симпозијуму. Тешкоћа је у томе што поједини појмови, и не само појмови већ и критерији по којима се одређује шта је род, нису још уопште јасно издиференцирани. Због тога би било још преурањено и недовољно опрезно категорички тврдити да је катун на овом терену био родовска организација, иако поново подвлачим да сва наша истраживања воде томе закључку.